

EMMERAMSKI KODEKS EWANGELII

Emmeramski kodeks Ewangelii znają historycy¹ i historycy sztuki², nie znają go jednak egzegeci. Zamierzam zatem na podstawie miniatur tego kodeksu i wykazu perykop Ewangelii na poszczególne święta, który w nim się znajduje, ustalić datę i miejsce jego pochodzenia. Charakterystyczne zaś cechy tekstu pozwolą wykazać, z jakiego kodeksu tekst ten był przepisany i jaką przedstawia wartość.

1. Emmeramski kodeks Ewangelii³ jest własnością kapituły katedralnej w Krakowie na Wawelu, w jej bibliotece nosi sygnaturę 208⁴. Zawiera on łaciński tekst czterech Ewangelii jedną ręką napisany na 150 dobrze zachowanych pergaminowych, nie-numerowanych kartach o wymiarze 36,5 × 29 cm.

Przed tekstem Ewangelii św. Mateusza jest podany list św. Hieronima do papieża Damazego, wstęp św. Hieronima do wszystkich czterech Ewangelii, list Euzebiusza z Cezarei do Karpiona, wstęp św. Hieronima do Ewangelii św. Mateusza, treść poszczególnych rozdziałów Ewangelii św. Mateusza, tzw. *capitula* i spis

---

¹ J. Szujski, *Ewangeliarz XI wieku kapituły katedralnej krakowskiej*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, 1 (1878) 73—78. Ks. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitułnych katedry krakowskiej*, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, 3 (1884) 139—143. A. Wolmann — M. Thausing — K. Rieger, *Das Evangeliarium Heinrichs V in Krakauer Schloss-Kathedrale*, „Mitteilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst — und historischen Denkmale”, 13 (1887) 1—14. Zob. M. Sokołowski, „Kwartalnik Historyczny”, 1 (1887) 594—599.

² H. Janitschek, *Geschichte der deutschen Malerei*, Berlin 1886, s. 86n. G. Swarzeński, *Die Regensburger Buchmalerei*, Leipzig 1901, t. I, s. 178—189. F. Kopera, *Sredniowieczne malarstwo w Polsce*, Kraków 1925, s. 8—11. Zob. ponadto Wł. Semkowicz, *Paleografia łacińska*, Kraków 1951, s. 311n.

³ Korzystałem z mikrofilmu nr 11339 wykonanego dnia 29 XI 1955 r. przez stację mikrofilmową Biblioteki Narodowej w Warszawie. Mikrofilm ten został mi udostępniony dzięki łaskawości ks. K. Figlewicza i ks. M. Czajkowskiego.

⁴ Dawna sygnatura: XII, 70.

kanonów Euzebiusza. Przed tekstem każdej następnej Ewangelii umieszczono wstęp św. Hieronima i *capitula*.

Początek rozdziałów i synoptyczne miejsca z innych Ewangelii zaznaczono na obydwóch bocznych marginesach obok tekstu. W tekstach opisujących mękę Chrystusa Pana umieszczono znaki w tych miejscach, w których odpowiedni kantor powinien był rozpoczynać śpiewanie swojej części, np. Mk 14, 1; Łk 22, 1. Na końcu kodeksu, od 143 karty rozpoczyna się wykaz perykop Ewangelii na poszczególne dni roku kościelnego.

Pierwsza karta recto przedstawia miniaturę króla siedzącego na tronie⁵, verso — postaci archaniołów Gabriela, Michała i Rafała oraz w dolnej części pap. św. Grzegorza, św. Hieronima i św. Mikołaja. Druga karta recto zawiera miniatury św. Piotra, Najśw. Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela, a na dole świętych diakonów Wawrzyńca, Szczepana i Wincentego; verso przedstawia miniatury cesarzy: Henryka I, Henryka II i Konrada II, a niżej opatów Ramuolda, Eberharda i Ruperta. Na trzeciej karcie jest obraz św. Emmerama⁶. Piętnasta karta recto podaje wizerunek Chrystusa Pana siedzącego na tronie⁷, a verso Chrystusa Pana ukrzyżowanego z obok stojącymi Najśw. Maryą Panną i św. Janem Ewangelistą⁸. Chrystus Pan wstępujący do nieba jest przedstawiony na szesnastej karcie recto, a także niżej święci Dionizy Areopagita, Emmeram i Wolfgang. Verso tej karty zawiera obraz św. Mateusza Ew. Przed każdą następną Ewangelią są również miniatury ich autorów: św. Marka na karcie 51, św. Łukasza na karcie 76, a na karcie 114 św. Jana Ewangelisty. Przed obrazem św. Marka są jeszcze miniatury świętych Emmerama, Gaubalda i Tuto.

Do ozdób należą również kolumny, które dzielą Ewangelistów w kanonach Euzebiusza⁹ i rozgraniczają części wykazu perykop Ewangelii. Ponadto w kodeksie jest 10 malowanych inicjałów, w których przez zielony kolor prześwieca złoto, i wiele początkowych liter pisanych ozdobnie.

Inicjały były malowane równocześnie z pisaniem tekstu. Inicjał

⁵ Zob. J. Szujski, l. c. tabl. XX.

⁶ Zob. J. Szujski, l. c. tabl. XXI.

Zob. J. Szujski, l. c. tabl. XXIII.

⁸ Zob. J. Szujski, l. c. tabl. XXII.

⁹ Zob. Wł. Semkowicz, op. cit. s. 85, ryc. 12.

przedstawiający literę Q na początku Ewangelii św. Łukasza ma tak wydłużony ogon, że w dwóch następnych liniach trzeba było podzielić słowa *ministri* i *principio*, aby dla niego zostawić wolne miejsce ¹⁰.

Wielkie litery E w Łk 8, 1 (*et*) i Łk 24, 10 (*erat*) miały być później dopisane, ale zapomniano to zrobić.

Tekst Ewangelii jest pisany w jednej kolumnie. Wyjątek od tego stanowi tylko genealogia w Ewangelii św. Łukasza, której część na jednej stronie podano w trzech kolumnach czytanych z góry na dół. Na drugiej stronie dalszy ciąg tej genealogii podano również w trzech kolumnach. Ponieważ jednak tekstu genealogii starczyło tylko na niepełne dwie kolumny, dlatego w trzeciej jest dalszy ciąg tekstu.

Cały tekst jest pisany romańską minuskułą, ale trzy pierwsze linie każdej Ewangelii (w Ewangelii św. Mateusza osiem linii) są pisane majuskułą, w tym pierwsza linia ma piękne litery uncjalne, druga litery typu *capitalis rustica*, a trzecia litery tego samego typu tylko drobniejsze. Ponadto majuskułą są wypisane niektóre zwroty np. Mt 27, 46; 28, 1; Mk 14, 1; 16, 14.

Pismo jest „równe, pięknie cieniowane, dość wysokie w stosunku do swej szerokości, ale jeszcze okrągłe, nie zdradzające skłonności do łamań i zaostreń. Łaski górne i dolne dosyć krótkie, górne przy końcu nieco pogrubione i ścięte ukosem nasadką, podobnie jak ścięta kreseczką jest łaska dolna litery q; proste trzonki liter krótkich zwłaszcza i, tudzież ostatnie trzonki liter m i n mają u dołu kreseczki, tworzące jakby ich podstawki. Trzonek litery a jeszcze dość pochyły, owalny brzusek nisko położony; litera z ma postać wysokiej 7 arabskiej; występuje ę (*caudata*), s przy końcu wyrazu i d okrągłe” ¹¹. Duże M jest pięknie zaokrąglone, najczęściej z kropkami, a tak samo okrągłe jest D ¹².

System skracania jeszcze jest słabo rozwinięty. Przeważnie skrótowi uległy zgłoski *est*, *per*, *um*, *que*. Poza tym stale skracane są słowa *Deus*, *Jesus*, *Christus*, dwa ostatnie literami greckimi. Imiona nie mają wielkich liter.

¹⁰ Zob. St. Krzyżanowski, *Specimina palaeographica*. Kraków 1913, tabl. II.

¹¹ Zob. Wł. Semkowicz, op. cit. s. 312.

¹² Próbkę pisma: Mt 1, 1—9 podaje J. Szujski, l. c., tabl. XIX; Łk 1, 1—11 podaje St. Krzyżanowski, op. cit., tabl. II.

Tekst sam jest pisany stale w 25 liniach na stronicy i to tak dokładnie, że często atrament z drugiej strony przebija, a przez to tekst jest trudno czytelny. Powtarza się to zwłaszcza tam, gdzie są malowane inicjały.

Podziały przeważnie są dobre, ale czasem nie wiadomo dlaczego przerwa jest w środku jednego słowa, a dwa różne słowa są połączone. Zwroty stanowiące całość są przedzielone kropką postawioną w środku wysokości pisma. Znak pytania składa się ze wspomnianej kropki i falistego znaku nad linią pisma.

Te szczegóły, a przede wszystkim charakter pisma i ilustracje, wskazują na *scriptorium* benedyktyńskiego klasztoru św. Emmerama w Ratzbonie jako na warsztat, skąd pochodzi omawiany kodeks. Pismo z tego kodeksu jest zbliżone do pisma Otloha, mnicha tego klasztoru, kodeks więc z jego osobą trzeba powiązać¹³.

Zdaniem P. Schramma i Wł. Semkowicza¹⁴ na pierwszej karcie kodeksu Emmeramskiego jest przedstawiony król niemiecki Henryk V (1106—1111), kodeks więc byłby napisany za jego panowania. Inni jednak autorowie są przekonani, że obraz ten przedstawia króla Henryka IV († 1095) i w związku z tym powstanie kodeksu Emmeramskiego umieszczają jeszcze w XI w.

Poza inną interpretacją miniatury na tę ostatnią datę wskazują jeszcze szczegóły nie uwzględnione przez historyków sztuki. Ostatnim mianowicie opatem, którego przedstawiono w kodeksie, jest opat Rupert, który zmarł w tym samym roku, co król Henryk IV. Opat ten po wprowadzeniu liczenia początku roku kościelnego od pierwszej niedzieli adwentu, a nie od Bożego Narodzenia, jak było do drugiej połowy XI w., oraz po rozpowszechnieniu się w XI w. święta Trójcy św. napisał księgę o tej tajemnicy¹⁵. Nie ulega wątpliwości, że echo obydwóch tych szczegółów tak ważnych dla kościelnego życia pozostawiłoby ślady w kodeksie, gdyby on był pisany już w XII w. Tymczasem wykaz perykop Ewangelii na cały rok kościelny, który jest na końcu kodeksu każe stwierdzić, że rok kościelny nadal się liczy od Bożego Narodzenia, a o święcie Trójcy św. brak wzmianki. To ostatnie szczególnie wyraźnie wska-

¹³ Wł. Semkowicz, op. cit., s. 312.

¹⁴ Wł. Semkowicz, op. cit., s. 311.

¹⁵ Rupertus Tuitiensis, *De divinis officiis per anni circulum*, liber XI. PL 170, s. 293—316; por. *de Trinitate et operibus eius*. PL 167.

zuje, że kodeks był napisany jeszcze przedtem, zanim opat Rupert napisał swoje dzieło o Trójcy św. Miniatura przedstawia go w młodym wieku, prawdopodobnie z tego czasu, kiedy został opatem w 1070 r.¹⁶ Wynika więc z tego, że Emmeramski kodeks Ewangelii powstał w *scriptorium* benedyktyńskim w Ratyzbonie pod okiem Otloha lub w jego szkole krótko po 1070 r. Możliwość przepisania tego kodeksu nie sięga jednak poza 1101 r.

2. Kodeks Emmeramski podaje tekst czterech Ewangelii w łacińskim przekładzie poprawionym przez św. Hieronima, a znanym pod nazwą Wulgaty¹⁷. W XI w. jednak tekst ten nie był jednolity, a wspólnymi charakterystycznymi cechami odznaczają się w nim kodeksy pochodzące z Italii, Irlandii, Francji i Hiszpanii, a przede wszystkim kodeksy poprawione przez Cassiodora, Alkuina i Teodulfa. Ciekawi nas zatem jaki tekst Wulgaty mamy w kodeksie Emmeramskim, z jakim kodeksem jest on najbliższej spokrewniony i czy wiele w nim jest błędów.

Zbadanie tego jest możliwe tylko przez wskazanie na właściwości tekstu kodeksu Emmeramskiego, a przede wszystkim przez zwrócenie uwagi na podobieństwa i różnice pomiędzy kodeksem Emmeramskim a innymi, wcześniejszymi od niego kodeksami Wulgaty. O ile przy tym lekcje właściwe tylko dla kodeksu Emmeramskiego charakteryzują zarówno sam kodeks jak i jego kopistę, to lekcje wspólne z innymi kodeksami posłużą nam do określenia pochodzenia interesującego nas kodeksu. Zajmiemy się najpierw lekcjami, które tylko w kodeksie Emmeramskim daje się zauważyć.

W tekście kodeksu Emmeramskiego imiona i nazwy mają stałą pisownię, np. *esaias*¹⁸, *symon*¹⁹, *satanas*, *genesar*. Imię *Magdalena* jest nieodmienne²⁰.

Wielkie litery przeważnie są wewnątrz tekstu, który wypełnia całe miejsce przeznaczone do pisania. Czasem można zauważyć tendencję, aby wielka litera była na początku linii. W tym wy-

¹⁶ Ks. I. Polkowski, l. c., s. 77.

¹⁷ Nowszą literaturę dotyczącą Wulgaty zob. B. M. Metzger — E. C. Colwell, *Annotated Bibliography of the Textual Criticism of the New Testament 1914—1939*, Copenhagen 1955, 34—45. J. Duplacy, *Où en est la critique textuelle du Nouveau Testament?* Paris 1959, s. 17n. 74—76.

¹⁸ ale J 12, 38: *isaiae*.

¹⁹ z wyjątkiem Łk 22, 31: *simon*.

²⁰ z wyjątkiem Mk 16, 9: *magdalенаe*.

padku wychodzi ona poza tekst, na lewy margines jakby kopista chciał naśladować pisanie *per cola et commata*.

Poprawki można zauważyć w kilku miejscach. Wytarto tam tekst błędnie napisany i na tym samym miejscu wpisano tekst właściwy, przeważnie bardzo ciasno. W Mt 23, 16 n tekst ten nawet się nie zmieścił i słowa *stulti et caeci* kopista umieścił pomiędzy wierszami. W Łk 24, 12 słowo *fuerat* nie zmieściło się w swojej linii. Umieszczono więc je jako ostatnie słowo w linii następnej, a kreską oznaczono właściwą jego przynależność. W Mt 19, 16 słowo *unus* napisane po *ecce*, gdzie zgodnie ze wszystkimi kodeksami być powinno, kopista wymazał, aby umieścić tekst niespotykany: *et ecce accedens ad Jesum unus de scribis*.

Pomiędzy wierszami zostały dopisane słowa:

Mt 12, 26 se
28, 15 diem
Mk 3, 22 in
6, 56 [fim]briam vestimenti eius tangerent
7, 20 quoniam
Łk 6, 35 diligite
8, 14 et divitiis
17, 6 in mare
23, 26 illi

Kopista chętnie używał spółgłoski *th*, np. *Obeth, Matheus, Tatheus, Scarioth*²¹, *Arimahia, thelonium*, ale napisał: *mentam, anetum* (Mt 23, 23). Chętnie też używał spółgłoski *ch*, np. *Sadoch, Chananeus, Nichodemus, racha*, ale napisał *scisma* (J 9, 16), oraz *dragma* i *didragma*. Na początku wyrazów zaczynających się od niektórych samogłosek chętnie stawiał *h*, np. *Hieremias, Helias, heiulantes*, a nawet *exhortum est*, równocześnie jednak pisał *osanna, ortus* (Łk 13, 19 zamiast *hortus*). W pisowni wyrazów kopista chętnie wyróżniał spółgłoski np. *adsimilabitur, adprehendere, adferre, adsumere, adpreciare, inludere, immundus, conplacuit, temptare*, a nawet *condepnabunt* (Mk 12, 41). Równocześnie jednak pisał *ammirare* (Mk 6, 2; Łk 2, 48).

W środku wyrazu kopista chętnie umieszczał samogłoskę *o*, np. *clodus*²², *fulgor, adolescens, baiolare, discubitos*. Połączenie

²¹ ale Mt 10, 4: scariotes i Mk 14, 10: scariothes, oraz J 12, 4; 13, 2; 14, 22: scariothis i J 6, 71: scariothen.

²² ale Mt 21, 14: claudi; Łk 14, 13 claudos i Mt 13, 15 cluserunt.

samogłosek *ea* mieszało mu się z samogłoską *i* np. *calciamenta*, *arimathia*, *ordeiacios*.

W zakończeniu niektórych wyrazów chętnie umieszczał *n*, np. *Levin*, *Barabban*, *satanan*, ale równocześnie pisał *Corozaim* (Łk 10, 13).

Okrzyki według jego pisowni brzmiały: *vua*.

Błędy w pisowni możemy zauważyć w:

Mt 13, 35 *eructuabo*

Łk 9, 29 *speties*

22, 31 *cribaret*

J 4, 28 *reliquid*

Kopista kodeksu Emmeramskiego niejednokrotnie przedstawiał wyrazy w swoim tekście. W lekcjach jemu tylko właściwych takie przedstawienia spotykamy w:

Mt 1, 24 *ei praecepit*
 6, 22 *si fuerit oculus tuus*
     23 *nequam fuerit*
     33 *omnia haec*
 8, 30 *porcorum multorum*
 10, 13 *ad vos revertetur*
     21 *afficient ex vobis*
 18, 16 *non te*
 20, 4 *illis dixit*
 22, 11 *ibi vidit*
     46 *respondere ei*
 23, 1 *locutus est Jesus*
 25, 22 *mihi tradidisti*
 27, 15 *dimittere populo*
 Mk 7, 20 *hominem communicant*
 10, 8 *una carne*
 27 *Jesus illos*

Mk 14, 30 *hac nocte*
 Łk 2, 37 *die ac nocte*
 5, 37 *novum vinum*
 8, 48 *te salvam*
     55 *dari illi*
 9, 5 *illa civitate*
     9 *audio talia*
 13, 2 *fuerunt peccatores*
 23, 8 *ex multo tempore cupiens*
 J 7, 52 *propheta a Galilea*
 9, 9 *enim est*
     21 *aperuit eius*
     30 *oculos meos*
 11, 19 *Mariam et Martam*
 12, 25 *ego sum*
 21, 15 *Jesus Symoni Petro*

Umieszczenie w kodeksie Emmeramskim synonimowego zamiast właściwego wyrazu zauważamy przede wszystkim przy zaimkach i partykułach. Kopista w ogromnej ilości razy pisał *ille* zamiast *is*, w niektórych wypadkach odwrotnie; częściej *supra* zamiast *super* anizeli odwrotnie²³, ale również:

Mt 1, 17 *ergo* zamiast *itaque*
 8, 33 *his* zamiast *eis*
 11, 18 i 21, 32 *autem* zamiast *enim*
 16, 8 *inter* zamiast *intra*
 Łk 3, 8 *ne* zamiast *non*
     16 *enim* zamiast *autem*

²³ Mt 22, 20 *suprascriptio* zamiast *superscriptio*.

- Łk 6, 38 vero zamiast quippe
 J 1, 32 sicut zamiast quasi
   3, 4 iterum zamiast iterato
   8, 48 igitur zamiast ergo
 11, 20 autem zamiast ergo
   37 eis zamiast ipsis
 12, 3 ergo zamiast autem

Poza tym jednak napisał jeszcze:

- Mt 10, 14 coelorum zamiast Dei
   18 solus zamiast unus
   12, 16 obtulerunt zamiast attulerunt
 Mk 5, 24 pluribus zamiast compluribus

Do pomyłek przy odczytywaniu tekstu trzeba zaliczyć lekcje:

- Mk 9, 26 mutum zamiast multum
 Łk 9, 47 cogitatio in eos zamiast cogitationes
   10, 18 spergit zamiast spernit
   11, 29 generatione quam est zamiast generatio nequam est
   22, 54 dixerunt zamiast duxerunt
   23, 33 ubi zamiast ibi

Pomyłkami kopisty, który niedokładnie usłyszał dyktowany tekst, są:

- Mt 4, 6 mandabit zamiast mandavit
   5, 36 iuraberis zamiast iuraveris
   11, 17 lamentabimus zamiast lamentavimus
   11, 23 exaltaveris zamiast exaltaberis
   15, 6 honorificavit zamiast honorificabit
   34 illi zamiast illis
   21, 31 regno zamiast regnum
   26, 45 adpropinquabit zamiast adpropinquavit (2 razy)
   27, 43 in eo zamiast in Deo
 Mk 3, 5 caecitatem zamiast caecitate
   6, 34 praeterivit zamiast praeteriit
   10, 30 accipit zamiast accipiat
 Łk 4, 34 qui zamiast quis
   9, 21 et zamiast at
   10, 10 adpropinquabit zamiast adpropinquavit
   12, 50 ab eo zamiast habeo
   14, 5 die zamiast dies [sabbati]
   17, 7 egresso zamiast regresso
   22, 45 venit zamiast veniet
   24, 36 cum zamiast dum
 J 6, 71 dicebant zamiast dicebat
   19, 45 exiit zamiast exivit
   21, 3 ei zamiast eis

Brzmienie upodobnione do sąsiednich wyrazów można zauważyć w:

- Mt 10, 25 servus do Dominus eius
   26, 47 missis do gladiis et fustibus

- Mk 4, 8 dabit do dedit, cecidit
 12 audient do audientes
 6, 31 rediebant do veniebant
 Łk 8, 56 fuerat do factum
 J 8, 9 exiebat do audientes, incipientes
 9 incipientibus do senioribus

Przez nieuwagę kopista opuścił:

- Mt 13, 28 servi autem dixerunt
 23, 14 quia comeditis domos viduarum orationes longas orantes; propter hoc amplius accipietis iudicium. Vae vobis scribae et pharisaei, hypocritae
 Łk 4, 39 et continuo surgens ministrabat illis
 17, 36 duo in agro, unus assumetur et alter relinquetur
 J 21, 12 Dominus

W genealogii św. Łukasza kopista opuścił słowa: *qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph* (Łk 3, 29—30). Ponadto układ tej genealogii jest dziwny. Kopista pisał genealogię trzema kolumnami z góry na dół. Po pierwszej kolumnie trzeba czytać kolumnę trzecią, potem na następnej stronie z pierwszej kolumny pięć imion, wrócić na poprzednią stronę do kolumny drugiej. Po wyliczeniu imion w tej kolumnie następuje opuszczenie, a wreszcie dalszy ciąg genealogii od szóstego imienia pierwszej kolumny na następnej stronie. Taki układ genealogii pisany bez żadnych znaków wskazujących kolejność, wprowadza w błąd i jest zupełnie niezrozumiały.

Niezrozumiałymi, najprawdopodobniej błędnie napisanymi lekcjami są:

- Mt 23, 12 humiliat zamiast humiliaverit
 24, 32 autem zamiast iam
 Mk 6, 9 in dodane przed słowem navis
 9, 30 praetergrediens zamiast praetergrediebantur
 14, 43 ecce zamiast eo
 Łk 10, 19 vos zamiast vobis
 8, 26 E[t] navigaverunt autem
 38 rogavit zamiast rogabat
 10, 19 vos zamiast vobis
 J 5, 31 ergo zamiast ego
 6, 30 quid zamiast quod
 31 vestri zamiast nostri
 10, 24 dixerunt zamiast dicebant
 12, 47 audierit zamiast custodierit

Kopista dodał w swym tekście słowa, które wydawały mu się w nim potrzebne:

Mt 12, 2 (licet) eis	Mt 23, 23 (vae) autem
21, 17 (mansit) et docebat eos	Mk 8, 1 et (nec)

Łk 2, 37 erat (usque)	J 4, 31 (discipuli) eius
42 (illis) in	5, 31 et (testimonium)
18, 29 (amen) amen	9, 8 (et) cognati
19, 1 (ingressus) Jesus	14, 1 Et ait discipulis suis (non)
17 (servi) et fideles	21, 4 ad (deum)
22, 37 quod (cum)	23 quia (non moritur)
23, 5 et (incipiens)	

Kopista opuścił w swym tekście słowa, które wydawały mu się zbyteczne:

Mt 5, 25 cito	Mk 14, 21 de eo
8, 3 Jesus	Łk 1, 21 ipse
9, 17 et	2, 34 in (resurrectione)
13, 24 illis	5, 29 et aliorum
15, 12 hoc	6, 39 illis
14 et	9, 13 nos
16, 22 illum	16, 12 est (quis)
21, 27 dixerunt	19, 42 tua
29 autem	22, 47 unus
31 ei	66 illum
23, 3 vero	23, 5 videre
24, 34 haec	24, 23 etiam
26, 15 ei	48 estis
Mk 6, 41 in	J 6, 26 eis
11, 7 illi	7, 26 et (ecce)
12, 10 hanc	17, 13 ad te
34 iam	19, 26 stantem

Jako świadome poprawki kopisty kodeksu Emmeramskiego trzeba uważać lekcje:

Mt 12, 21 sperabant, w której tekst przepowiedni proroka Izajasza o słudze Jahwy, et in nomine eius gentes sperabunt, kopista odniósł tylko do tych narodów, które żyły przed Chrystusem Panem;

Mt 18, 22 illis, uważał bowiem, że odpowiedź Jezusa mówiąca o tym jak wiele razy trzeba przebaczyć bratu, który zgrzeszył, należało odnieść do wszystkich, a nie tylko do św. Piotra (illi);

Mt 28, 14 nos (faciemus). Zgodnie z tym tekstem starszyzna żydowska zapewniała żołnierzy, którzy pilnowali grobu Chrystusa Pana, że jeżeli będą się tłumaczyli zgodnie z ich radą, wtedy oni nie im, tj. żołnierzom, ale samym sobie zapewnią bezpieczeństwo. Kopista zdradził tu krytyczny, ironią przesiąknięty sąd o postępowaniu żydowskiej starszyzny;

J 5, 2 cognominabatur, gdzie kopista dał wyraz temu, że za jego czasów cudowna sadzawka już nie istniała.

Ślady komentowania tekstu zauważyliśmy tylko w Ewangelii św. Jana:

J 1, 3 po nihil jest znak przestankowy;

J 1, 46 odpowiedź Natanaela jest zredagowana: A Nazareth? Potest aliquid boni esse. Zmiana interpunkcji całkowicie zmieniła treść tego zdania. Zamiast złej opinii o Nazarecie wyraża stwierdzenie, że z Nazaretu może pochodzić tylko coś dobrego.

J 1, 49 znak zapytania postawiony po słowach Natanaela każe przypuszczać, że on tylko pytał Chrystusa Pana, czy jest Synem Bożym i królem Izraela.

Lekcje właściwe kodeksowi Emmeramskiemu wskazują na to, że miał on dość uważnego kopistę. Opuszczeń jest niewiele, a większość z nich zaraz została poprawiona. Pięć tylko miejsc pozostało nie poprawionych, a ponadto dwie początkowe wielkie litery. Przetawienia słów, wyrazy synonimowe oraz inne błędy pochodzące z nieuwagi kopisty nie są liczne i nie wprowadziły do tekstu większych różnic. Charakterystyczne jednak są w tym i niezrozumiałe warianty w tekście Modlitwy Pańskiej: układ *qui in coelis es*, słowo *veniet* zamiast *adveniat* i układ *et ne inducas nos* (Mt 6, 9—13).

Dodatki do tekstu i opuszczenia w nim zrobione, a przede wszystkim poprawki i próby komentowania, które zauważamy w kilku miejscach Ewangelii, wskazują na kopistę, który polecenia Chrystusa Pana odniesione w tekście do jednego, odniósł do wszystkich Apostołów. Osobę Chrystusa Pana chciał on przedstawić w najlepszym świetle, a starszyznę żydowską w świetle jak najgorszym.

Te cechy kopisty kodeksu Emmeramskiego nie wyróżniają go w niczym spośród kopistów innych kodeksów biblijnych.

3. Lekcje kodeksu Emmeramskiego wspólne z innymi kodeksami Wulgaty skłaniają nas do podjęcia próby, aby wskazać ten kodeks, z którego kodeks interesujący nas został przepisany oraz rodzinę kodeksów Wulgaty, do której zaliczyć go trzeba. W tym celu zrobiliśmy dokładne porównanie tekstów Mt 26, Mk 10, Łk 12, Łk 15 i J 6²⁴.

²⁴ Opieram się na aparacie krytycznym, który podaje A. Merk, *Novum Testamentum graece et latine*, Roma 1951⁷. O klasyfikacji kodeksów Wulgaty zob. E. von Dobschütz, *Studien zur Textkritik der Vulgata*, Leipzig 1894, 33—119. H. Quentin, *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate*, Rome 1922, 209—230. H. Quentin, *Essais de critique textuelle*, Paris 1926, s. 61—96.

Na podstawie tych porównań stwierdzamy, że w Mt 26 kodeks Emmeramski ma słowa, które opuściły następujące kodeksy Wulgaty pochodzące z Italii ²⁵

- 10 huic — wszystkie kodeksy
- 10 enim — Z
- 20 suis — S, A, Y, H*, M, Ep
- 39 mi — A, Y, F
- 39 a me — A, Y, H*, Ep
- 40 suos — SAYH*, MX*
- 47 missi — FM
- 71 anciila — SAH* MX* Ep

Kopista kodeksu Emmeramskiego opuścił słowa, które spotykamy w niektórych kodeksach z Italii:

- 26 enim — Ep
- 39 vis — Y^cOX^cZ
- 53 — milia — SÓX^cZ
- 58 rei — X^cZ Ep
- 61 hoc — Ep
- 64 Dei — F
- 72 dicens — Ep^m

Kodeks Emmeramski ma natomiast wspólne lekcje z następującymi kodeksami z Italii:

- 3 Caiaphas — AYFM
- 7 recumbente ipso — OX^c (również układ)
- 11 habetis — SAYZ* Ep
- 14 dicebatur — AYH
- 24 traditur — SAYFPX^cZ
- 28 effundetur — SX^cZEp* St
- 29 illum — AYH* MX
- 39 mi pater — SM
- 46 tradet — SAYH* MX^c
- 51 percussit et amputavit — C*X^cZ
- 56 implerentur — AYFH*, M

Ogólnie w Mt 26 możemy zauważyć pomiędzy kodeksem Emmeramskim a kodeksami: S różnych lekcji 7; A — 12; Y — 12; F — 10; H — 12; M — 11; P — 7; O — 10; X — 16; Z — 9; Ep — 12.

Dzięki temu porównaniu stwierdzamy, że w Mt 26 spośród kodeksów pochodzących z Italii kodeks Emmeramski ma najwięcej podobieństwa do kodeksu S[angallensis]. Kodeks Emmeramski jednak od kodeksu S oddzielają przede wszystkim opuszczenia 4 wyrazów, w tym dwóch zaimków i dwóch rzeczowników, dwie

²⁵ O rodzinie kodeksów pochodzących z Italii zob. H. Quentin, *Mémoire*, s. 361—384.

zmiany w formach gramatycznych czasowników oraz zmiana słowa *flevit* na *ploravit*. Kodeks Emmeramski z tymże kodeksem S łączą ten sam układ zwrotu *mi pater* i te same formy czterech czasowników. Zestawienie to wykazuje, że pomiędzy kodeksem Emmeramskim a kodeksem S jest więcej różnic aniżeli podobieństw i różnice są ważniejsze aniżeli podobieństwa. Zestawienie kodeksu Emmeramskiego z innymi kodeksami pochodzącymi z Italii różnice uwypatnia jeszcze wyraźniej. Możemy więc na podstawie tego zestawienia stwierdzić, że kodeks Emmeramski nie jest odpisem zrobionym z tych kodeksów, które pochodzą z Italii.

Porównanie lekcji kodeksu Emmeramskiego z kodeksami rodziny irlandzkiej wykazuje jeszcze większe różnice aniżeli porównanie poprzednie. Pomiedzy kodeksem Emmeramskim a kodeksami rodziny irlandzkiej widzimy różnic: D — 17; E — 13; L — 11; Q — 19; R — 18; He — 9:

Zestawienie z kodeksami rodziny hiszpańskiej²⁶ wykazuje różnic mniej: C — 8; T — 12.

Obydwa kodeksy recenzji Alkuina,²⁷ KV, wykazują po 6 różnych lekcji w stosunku do kodeksu Emmeramskiego.

Spomiedzy dwóch kodeksów recenzji Teodulfa²⁸ kodeks H w 12 a kodeks Th w 10 miejscach różni się od kodeksu Emmeramskiego.

Najmniej różnic widzimy przy porównaniu kodeksu Emmeramskiego z kodeksami związanymi z Francją. Różnic tych jest w kodeksach: B — 8; Be — 6; J — 7; I — 3.

Wśród podobieństw z kodeksem J[foroiuliensis] naszą uwagę zwracają:

7 opuszczenie *huic*
11 *habetis*
14 *dicebatur*

Z podobieństw z kodeksem I[ngolstadiensis] na uwagę zasługują:

²⁶ O kodeksach hiszpańskich zob. H. Quentin, *Mémoire*, 298—360. Ks. W. Michalski, *Projekt nowego wydania Wulgaty*, „Przegląd Teologiczny”, 6 (1925) 458—463.

²⁷ O kodeksach recenzji Alkuina zob. Fr. Kaulen, *Geschichte der Vulgata*, Mainz 1868, s. 229—233. H. Quentin, *Mémoire*, s. 267—297. Ks. W. Michalski, l. c., s. 455—458.

²⁸ O kodeksach recenzji Teodulfa zob. H. Quentin, *Mémoire*, s. 249—266. Ks. W. Michalski, l. c., s. 456—458.

11 habetis
 14 dicebatur
 17 opuszczenie die
 39 mi pater
 56 implerentur

Na podstawie ilości różnic uwidoczonych dzięki naszemu zestawieniu oraz na podstawie treści tych różnic i podobieństw w tekście Mt 26 wydaje się, że kodeks Emmeramski może być zależny od jednego spośród dwóch kodeksów, a mianowicie J, I, w tych zaś kodeks I ma najwięcej podobieństw z kodeksem Emmeramskim, a najmniej się od niego różni.

Do podobnych wniosków doprowadza nas porównanie kodeksu Emmeramskiego z kodeksami Wulgaty w innych rozdziałach Ewangelii.

W Mk pomiędzy kodeksem Emmeramskim a poszczególnymi kodeksami pochodzącymi z Italii widzimy różnic: S — 7; A — 9; Y — 9; F — 6; H — 8; M — 10; P — 7; O — 9; X — 10; Z — 11; Ep — 10; St — 4. Kodeksy z rodziny irlandzkiej wykazują różnic: D — 10; E — 6; L — 11; Q — 7; R — 15; He — 6. Kodeksy z rodziny hiszpańskiej wykazują różnic: C — 10; T — 12. Kodeksy z recenzji Alkuina wykazują różnic: K — 9; V — 8. Kodeksy z recenzji Teodulfa — H — 9; Th — 6. Pomiedzy kodeksem Emmeramskim a poszczególnymi kodeksami związanymi z Francją widzimy różnic: B — 8; Be — 5; I — 3; J — 5; U — 9; G — 12; Ma — 15.

W J 6 kodeks Emmeramski wykazuje różnic z poszczególnymi kodeksami pochodzącymi z Italii: S — 8, A — 10, Y — 7, F — 8, H — 13, M — 11, P — 7, O — 11, X — 7, Z — 14, Ep — 18, St — 10; rodziny irlandzkiej: D — 12, E — 9, L — 7, Q — 12, R — 11, He — 7; z recenzji Alkuina: K — 8, V — 6; z recenzji Teodulfa: H — 6, Th — 11; z kodeksami związanymi z Francją: B — 7, Be — 7, I — 5, J — 13, U — 14, G — 10, Ma — 5.

Podobny również obraz daje zestawienie kodeksów w tekście Łk 12. Zestawienie tekstu Łk 15 nie daje wyraźnego obrazu o zależności kodeksu Emmeramskiego od innych kodeksów, choć i tam dwie różnice z kodeksem I są najmniejszą liczbą różnic pomiędzy interesującymi nas kodeksami.

4. Spomiędzy wskazanych dwóch kodeksów, od których może pochodzić kodeks Emmeramski J, I, jak się wydaje trzeba wyeliminować kodeks J.

W kodeksie J tekst Mk 10 wśród różnic z kodeksem Emmeramskim wykazuje:

9 coniunxit (Em. iunxit)
40 vobis opuszczone

W Łk 12 wśród 10 różnic widzimy:

1 quae (Em. quod)
39 quia (Em. quoniam)
39 perfodiri (Em. perfodi)
49 si (Em. nisi)
58 tradat (Em. trahat)

W Łk 15 spomiędzy trzech różnic najbardziej charakterystyczna jest: w. 7 *habente* (Em. *agente*).

W J 6 wśród 13 różnic spotykamy

13 manducaverunt (Em. manducaverant)
27 dabit vobis
35.37 veniet (Em. venit)
39.44 in opuszczone
49 manna in deserto
70 ei (Em. eis)

Tekst zbadanych przez nas rozdziałów wykazał jedną tylko charakterystyczną lekcję, która była wspólna dla kodeksu J i kodeksu Emmeramskiego: J 6, 69 *credimus*. W innych tekstach lekcje kodeksu Emmeramskiego wspólne z kodeksem J zauważyliśmy:

Mt 6, 4 absconso	7, 21 nuntiate
9, 38 eiciat	8, 1 castellum, civitatem
12, 29 diripiat	3 eis
44 eam opuszczone	9, 51 in opuszczone
17, 20 Jesus opuszczone	10, 2 suam opuszczone
19, 19 tuum, tuam opuszczone	10 receperunt
20, 19 meam opuszczone	23 vos opuszczone
25, 36 operuistis	17, 7.8 dicit
27, 8 acheldamach	19, 37 descendentium
28, 7 dixi	20, 35 nubunt
Mk 13, 8 super	24, 21 est opuszczone
34 praecipiat	J 1, 9 hunc opuszczone
14, 7 habebitis	29 ecce opuszczone
20 manum opuszczone	5, 6 multum iam
61 Dei opuszczone	10 ergo opuszczone
15, 16 intro	7, 12 multus de eo erat in turba
34 lema	11, 33 fremuit
38 sursum	14, 3 ego sum
Łk 5, 35 et (cum)	20, 10 ad semetipsos discipuli

Lekcje kodeksu Emmeramskiego różniące się od kodeksu J zauważyliśmy:

Mt 2, 1 J ^u dae (J: J ^u da)	J 2, 17 vero sunt
5, 23 periurabis	3, 8 et (J: aut)
12, 8 est enim	15 ipso (cum)
18 conplacuit	33 accipit
14, 11 tulit	6, 27 vobis dabit
12 (corpus) eius opuszczone	49 in deserto manna
*15, 20 clodos, caecos	7, 39 non (J: nondum)
20, 19 deludendum	8, 12 ambulabit
27, 6 mittere eos	56 et (vidit)
39 vua	9, 11 natatoriam
Mk 14, 49 adimpleatur (J: impleatur)	11, 10 in (nocte) opuszczone
Lk 9, 29 factum	48 et (locum)
61 qui (J: quae)	12, 7 sine (J: sinite)
10, 15 in (J: ad)	13, 1 eius hora
17, 9 sibi (J: ei)	17, 12 his (J: eis)
20 respondit eis et	18, 10 eius auriculam
20, 25 caesaris sunt	26 ei opuszczone
22, 55 atrio (J: atrii)	19, 20 legerunt iudaeorum

Różnice pomiędzy kodeksem J a kodeksem Emmeramskim w dokładnie zbadanych rozdziałach wskazują na to, że kodeks Emmeramski nie jest spokrewniony z kodeksem J. Zauważone w innych tekstach podobieństwa i różnice spostrzeżenie to osłabiają. To jednak, co skłania nas do twierdzenia, że kodeks Emmeramski nie jest odpisem od kodeksu J, jest jego stosunek do kodeksu Ingolsztadzkiego.

Kodeks I w Mk 10 wykazuje 3 różnice z kodeksem Emmeramskim, a w tym w:

- 29 matrem aut patrem (Em. patrem aut matrem)
- 40 vobis (Em. opuszczone)

Wśród podobieństw pomiędzy kodeksem I a kodeksem Emmeramskim w tym rozdziale widzimy:

- 9 iunxit
- 15 quisquis
- 17 via
- 20 omnia haec

W J 6 wśród 5 różnic widzimy

- 39 in opuszczone (Em. in jest)
- 40 ego resuscitabo (Em. resuscitabo ego)

ale wśród wielu podobieństw np.

- 11 panes Jesus
- 24 in
- 39 illud

W innych fragmentach Ewangelii zauważyliśmy lekcje kodeksu Emmeramskiego wspólne z kodeksem I:

Mt 19, 19 tuum, tuam opuszczone	Łk 5, 35 et (cum)
Mk 1, 9 aut	7, 12 matri
3, 9 in (navicula)	21 nuntiate
4, 11 scire	9, 51 in opuszczone
5, 40 ingrediuntur	10, 2 suam opuszczone
7, 6 abest	17, 7 dicit
7 et opuszczone	17, 7, 8 dicit
19 vadit opuszczone	19, 37 descendendum
8, 9 manducaverunt	20, 35 nubunt
15 et (cavete)	24, 21 est opuszczone
19 et (quot)	J 1, 29 ecce opuszczone
33 satanas	4, 14 ego opuszczone
9, 11 oporteat	5, 6 multum iam
19 dicit	10 ergo opuszczone
22 et (in)	19 facere a se
23 sunt opuszczone	7, 12 multus
11, 32 timebant	12 multus de eo erat in turba
13, 8 super	11, 33 fremuit
14, 20 manum opuszczone	12, 6 exportabat
61 Dei opuszczone	13, 26 Scariothis
15, 16 intro	38 ponis
31 ludentes	15, 27 perhibetis
38 sursum	16, 9 credunt
Łk 1, 8 Zacharias (in)	10 videtis
45 credidit	17, 18 se opuszczone
45 ei	20, 10 ad semetipsos discipuli
4, 1 deserto	21, 6 dixit

Lekcje kodeksu Emmeramskiego różniące się od kodeksu I zauważyliśmy następujące:

Mt 23, 4 autem (I: enim)	J 1, 9 hunc opuszczone
Mk 5, 17 a (I: de)	39 fuerat (I: erat)
Łk 1, 66 quid (I: quis)	11, 37 et (hic)
22, 34 et (I: at)	21, 7 tunicam
24, 53 amen opuszczone	

Wielka liczba podobieństw w stosunku do małej liczby różnic skłania nas do twierdzenia, że kodeks Emmeramski jest najbliższej spokrewniony z kodeksem I i że prawdopodobnie od niego pochodzi. Wśród lekcji jednak, w których kodeks Emmeramski różni się od kodeksu I zauważyliśmy takie lekcje, w których różnica dotyczy nie poprawionego jeszcze rękopisu:

J 6, 40 resuscitabo ego
7, 39 non
52 scipturas opuszczone
9, 11 vidi

W lekcjach tych kodeks Emmeramski jest zgodny z kodeksem I poprawionym. Odpis więc był zrobiony po dokonanej już poprawce²⁹.

5. Kodeks Ingolsztadzki jest mało znanym kodeksem Wulgaty. Pochodzi on z IX w., jest pisany na pergaminie w dwóch kolumnach po 31 linii na stronie. Zawiera on tylko cztery Ewangelie, ale brakuje w nim Mt 1, 1—22, 39; 24, 19—25, 14; Łk 7, 44 — 9, 48; 10, 7 — 13, 1; J 1, 1—21³⁰. Przechowywany on jest w Bibliotece Uniwersyteckiej w Monachium. Zewnętrzny wygląd, ortografię oraz niektóre różnice pomiędzy nim a Wulgatą na podstawie Mk 12, 21—16, 20 opracował S. Seemiller³¹. W 1844 r. cały tekst tego kodeksu przejrzał K. Tischendorf i porobił z niego wyciągi, które potem wykorzystał w VII i VIII³² wydaniu swojego tekstu. E. v. Dobschütz, który kodeks ten w części dokładnie zbadał i opisał, jest zdania, że K. Tischendorf pracował niezbyt dokładnie³³. Notatki K. Tischendorfa jednak J. Wordsworth i H. J. White wykorzystali w czasie przygotowywania krytycznego wydania tekstu Ewangelii w Wulgacie³⁴. Szkoda, że dzieląc kodeksy na trzy kategorie kodeks I zaliczyli oni do kategorii drugiej³⁵. Zdaniem bowiem E. v. Dobschütza kodeks I w ortografii trzeba postawić ponad wszystkie inne kodeksy Wulgaty, tekst zaś jego, choć ustępuje kodeksowi A, jest jednak bardzo ważny

²⁹ Przypuszczenia nasze potwierdziło zestawienie tekstu kodeksu Emmeramskiego z tymi dwoma fotokopiami tekstu kodeksu Ingolsztadzkiego, które zamieścił E. v. Dobschütz (op. cit., tabl. I—II), a które zawierają tekst Mk 1, 1—7 i capitula św. Jana VIII—XIV. Szkoda, że nie możemy właśnie tak zestawić całego tekstu obydwóch kodeksów.

³⁰ C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes*, Leipzig 1902, 630n. Wzmiankę o tym kodeksie, podaje również H. J. Vogels, *Handbuch der Textkritik des Neuen Testaments*, Bonn 1955², s. 108.

³¹ S. Seemiller, *Programma theologicum...*, Ingolstadii 1784 (nie-dostępne).

³² C. Tischendorf, *Novum Testamentum graece*, Lipsiae 1869⁸.

³³ E. v. Dobschütz, op. cit., s. 1—32 i passim.

³⁴ *Novum Testamentum Domini nostri Jesu Christi latine secundum editionem sancti Hieronymi ad codicum manuscriptorum fidem*, Oxonii 1889—1897 (Ewangelie). Por. J. White, *Novum Testamentum latine* (ed. minor), Oxonii 1911, 1920² (który nie wymienia kodeksu I, ale który podaje tekst wydania większego ustalony przy uwzględnieniu również kodeksu Ingolsztadzkiego). O tym wydaniu zob. E. v. Dobschütz, op. cit., passim, a przede wszystkim B. Fischer, *Der Vulgata — Text des Neuen Testaments*, „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft”, 46(1955)178—196.

³⁵ Zob. H. J. Vogels, op. cit., s. 109. B. Fischer, l. c., s. 183.

i bardzo wartościowy. Powinien zatem być lepiej wykorzystany aniżeli to się dzieje dotychczas³⁶.

Tekst kodeksu Ingolsztadzkiego w całości dotychczas nie został wydany, a o odpisach z niego poza kodeksem Emmeramskim nie wiemy. Kodeks Emmeramski zatem jako jedyny odpis kodeksu I przedstawia dużą wartość i może być przydatny w pracach nad odtworzeniem tekstu Wulgaty, które prowadzą benedyktyni. Wartość jego podnosi jeszcze to, że jest kodeksem zawierającym również te części, których dzisiejszy kodeks I nie posiada.

Obok tego stwierdzenia ubocznie dochodzimy do wniosku, że kodeks Ingolsztadzki kiedyś był w posiadaniu klasztoru benedyktynów w Ratyzbonie. Przez tychże benedyktynów pod koniec XI w. dokonany z niego odpis, obecny kodeks Emmeramski, prawdopodobnie poprzez tyniecki klasztor dostał się do biblioteki kapitulnej na Wawelu.

LE CODEX EMMÉRAMIEN DE L'ÉVANGILE

Le codex emmériamien de l'Évangile est conservé à la bibliothèque du chapitre cathédral de Cracovie. Les 150 feuilles contiennent le texte latin complet de l'Évangile. L'analyse de l'écriture et des enluminures permet de constater qu'il a été écrit vers 1070, au plus tard en 1101, dans le monastère bénédictin de saint Emméram à Ratisbonne.

Des leçons qui ne sont propres qu'à ce codex ainsi que surtout le petit nombre de fautes et d'omissions prouvent que le copiste était bien attentif.

La comparaison des leçons du codex emmériamien avec d'autres codices de la Vulgate montre que le codex en question a le plus de traits en commun avec les codices de la Vulgate originaires de France et plus particulièrement avec le codex J et I. Le grand nombre de leçons semblables et le peu de différences font penser que le codex d'Emméram tire son origine du codex d'Ingolstadt. En tant que l'unique copie de celui-ci, le codex d'Emméram pourrait être utile dans le travail sur la reconstruction du texte de la Vulgate, spécialement là où le codex I présente des lacunes. En marge de ces problèmes l'auteur conclut que le codex I se trouvait au XIe s. dans le monastère des bénédictins à Ratisbonne.

³⁶ E. von. D o b s c h ü t z, op. cit., s. 118n.